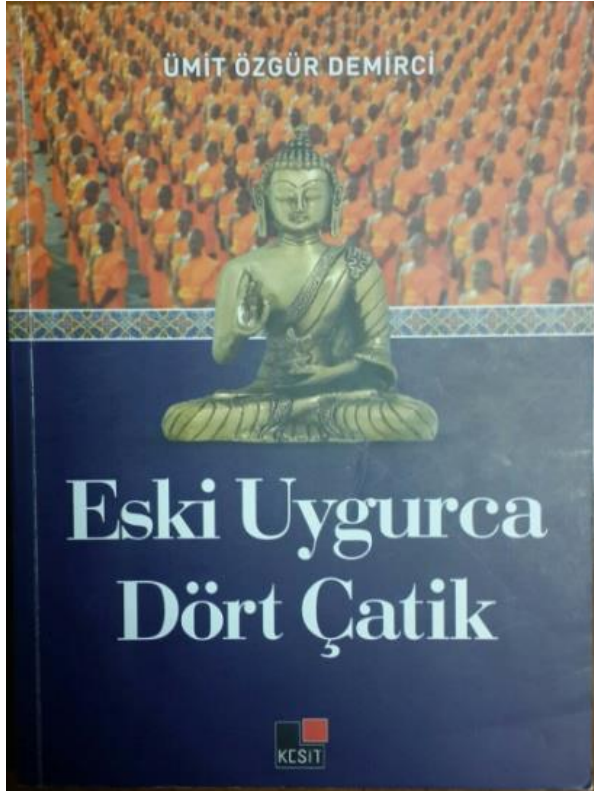

KİTAP TANITIMI

ESKİ UYGURCA DÖRT ÇATIK¹

Arş. Gör. Uğur ALTUNDAŞ

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

ualtundas@gmail.com

Eski Türk Yazıtları da dahil olmak üzere günümüze kadar okunagelmış Eski Uygur Türkçesi metinlerin çözümü noktasında çeşitli problemler hep yaşanmıştır. Yeni metinlerin bulunması vesilesiyle örnek teşkil edebilecek söz varlığının artması ve karşılaştırmalı dil bilimi verileri sayesinde eskiye nazaran birçok problem çözülmüş olsa da aslında bu konuda hâlâ birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Problemler, yalnız kelime okunuşlarında değil kelimelerin etimolojik açıklamalarında da söz konusudur.

Ümit Özgür Demirci'nin hazırladığı “Eski Uygurca Dört Çatik” adlı eser, Eski Uygurca dönemine ait dört çatik üzerinden yukarıda

bahsetmiş olduğumuz sorunlar üzerine değinmiş bir çalışmadır. Bu kitapta, yazarının ön sözde de belirttiği gibi *Daśakarmapathaavadānamālā* adlı sūtra içerisinde yer alan Çaçtanı Beg, Dantıpalı Beg, Maymunlar Begi ve hangi sūtra içerisinde yer aldığı tespit edilemeyen Mukaddes Tavşan adlı dört çatik, bu dört çatik üzerine yapılan çalışmalar ve belge numaraları, ardından transliterasyon ve transkripsiyon çalışması, tercümelere, notlar, dizin ve sözlük, son kısmında da tıpkıbasım yer almaktadır. Eser “Ön söz” hariç 14 bölümden oluşmaktadır.

Ümit Özgür Demirci ön sözde; dini kitap niteliğindeki sūtralardan *Daśakarmapathaavadānamālā* adlı sūtra içerisindeki Dantıpalı Beg, Çaçtanı Beg ve Maymunlar Begi çatikleri ile birlikte hangi sūtra içerisinde yer aldığı bilinmeyen Mukaddes

¹ Demirci, Ü., Ö. (2014). *Eski Uygurca Dört Çatik*, Kesit Yayınları, İstanbul, ss. 264.

Tavşan Çatiğini ele aldığını ifade etmiş ve F.W. Müller'in neşriyatından itibaren devam eden bazı kelimelerin okunması ve etimolojik açıklamalarının yapılması sorununu ele alarak daha önceki açıklamalarla birlikte yeni görüşler ileri sürdüğünü dile getirmiştir.

1.Çatik Nedir? (s. 9) başlıklı Giriş kısmında Demirci, Çatik tanımını, umumiyetle Buda'nın hayat hikâyelerini konu edinen ve burkancılık inancına göre burkanların yeniden doğuşlarını anlatan, sutralar içerisinde yer alan jatakalara Uygurların Çatik adını verdikleri olağanüstü hikâyeler olarak veren Ahmet Bican Ercilasun'dan almıştır.

2.Çaştanı Beg Çatiği (s. 11-14) adlı ikinci başlıkta, bu çatiğin *Daśakarmapathaavadānamālā* (DKPAM) içerisindeki çatiklerden bir tanesi olduğu ifade edilmiştir. Sonra DKPAM'ın bilinen üç nüshası anlatılmıştır. Bunların ilki Berlin'de (DKPAM), ikincisi Petersburg'da (DKPAMp) ve sonuncusu Xinjiang Uigur Autonomous Region Museum'da korunan Hami nüshası (DKPAMh) Urumçi'dedir. Eserin Berlin nüshası, 2009 yılında Murat Elmalı tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Petersburg nüshası, 1998 yılında *The Daśakarmapathaavadānamālā in Uigur* adıyla Masahiro Shōgaito, Lilia Tugusheva ve Setsu Fujishiro tarafından Japonya'da neşredilmiştir. Hami nüshası üzerine G. Shimin, H. J. Klimkeit ve J. P. Laut (Shimin-Klimkeit-Laut:1993), G. Shimin ve J. P. Laut (Shimin-Laut:2000) ve yine J. P. Laut 1996 çalışmaları bulunmaktadır. Daha sonra Çaştanı Beg Çatiği üzerine F. W. K. Müller-A. von Gabain, S. Himran, Gerhard Ehlers, Masahiro Shōgaito-Lilia Tugusheva-Setsu Fujishiro, Murat Elmalı ve Jens Wilkens'in yaptıkları çalışmalara değinilmiş ve çatiğin belge numaraları verilmiştir. Ayrıca bu bölümde çatiğin Eski Uygur lehçesine Toharcadan çevrildiği ve eserin çeviricisinin Şırazın Praştınkı olduğu ifade edilmiştir.

3.Maymunlar Begi Çatiği (s. 15-16) başlıklı üçüncü bölümde, sözü edilen çatiğin Berlin nüshası içinde Mainz koleksiyonunda saklandığına değinilmiş ve belge numarası belirtilmiştir. F. W. K. Müller-A. von Gabain, S. Himran, Gerhard Ehlers, Murat Elmalı ve Jens Wilkens'in çatik üzerine yapmış oldukları çalışmalardan sonra yine belge numarası söylenmiş ve çevirenin kaynağı ve çeviricisinin Çaştanı Beg Çatiği ile aynı olduğu dile getirilmiştir.

4.Dantıpalı Beg Çatiği (s. 17-18) adlı dördüncü bölümde, sözü edilen çatiğin hem DKPAM hem de DKPAMh içerisinde yer aldığı ve bu çalışmada çatiğin edisyon kritiğinin yapıldığı ifade edilmiştir. Ardından F. W. K. Müller-A. von Gabain, S. Himran, Murat Elmalı ve Geng Shimin-Jens Peter Laut-Jens Wilkens'in Dantıpalı Beg çatiği üzerine çalışmaları verilmiş ve

çatığın belge numaraları sıralanmıştır. Aynı şekilde eseri çevirenin kaynağı ve eserin çeviricisinin Çaştanı Beg çatığı ile aynı olduğu belirtilmiştir.

5.Mukaddes Tavşan Çatığı (s. 19) adlı başlıkta çatığın hangi sutra içerisinde yer aldığı tespit edilemediği söylenmiştir. Mukaddes Tavşan Çatığı üzerine F. W. K. Müller-A. von Gabain ve S. Himran'ın yaptığı çalışmalar belirtilmiş ve belge numaraları dizilmiştir.

6.Uygur Alfabeti ve Karşılıkları (s. 21) adlı bölümde Eski Uygur lehçesinde kullanılan alfabe ve alfabenin transliterasyonu ile birlikte transkripsiyonu tablo halinde verilmiştir.

7.İşaretler (s. 23) adlı kısımda Demirci; kelimelerin kaynağı, etimolojileri veya onarım yapmış olduğu vb. durumlar için kullanmış olduğu özel işaretlerin neler olduğunu listelemiştir.

8.Kısaltmalar (s. 25-27) bölümünde yazarımız, DKPAM örneğinde olduğu gibi kullandığı birtakım kısaltmaları belirtmiştir.

9.Kaynakça (s. 29-34) bölümünde de Demirci, eseri meydana getirme sürecinde yararlandığı eserleri kaleme almıştır.

10.Transliterasyon ve Transkripsiyon (s. 35-112) adlı bölümde sırasıyla Çaştanı Beg (s. 35-74), Maymunlar Begi (s. 75-79), Dantıpalı Beg (s. 80-97) ve Mukaddes Tavşan (s. 98-112) çatiklerinin transliterasyonu ve transkripsiyonu verilmiştir. Burada her satır için ayrı ayrı önce transliterasyonunun altına da transkripsiyonunun verilmesi okuyucu açısından son derece kullanışlı olmuştur. Şunu da belirtmek gerekir ki her çatığın bulunduğu belge numaralarına göre hangi yüzde (ön ve arka gibi) bulunduğu göz önünde tutularak sistemli bir şekilde okunuşlarının verilmesi de dikkate değer bir öneme sahiptir. Bu bölümde; kendinden önceki okuyuşların da verilmesiyle Uygurca çalışmalarına iyi bir katkı sağlandığı ifade edilebilir.

11.Tercüme (s. 113-124) adlı bölümde de sırasıyla Çaştanı Beg, Maymunlar Begi, Dantıpalı Beg ve Mukaddes Tavşan çatiklerinin günümüz Türkçesine çevirileri yer almaktadır. Çeviri yapılırken anlam ve cümle bütünlüğünün dikkate alınması ve burada yaşanabilecek karışıklığın çevirinin belirli satır aralıklarına aidiyeti numaralandırma sistemi ile düzene koyulması sayesinde önlenmesi bu bölümü etkin kılan önemli bir özelliktir.

12.Notlar (s. 125-143) kısmında yazarın çalıştığı bu dört çatik içinden titizlikle seçmiş olduğu kelimeler üzerine etimolojik açıklamalar bulunmaktadır. Burada yer alan kelimelerin çok büyük oranda önce anlamları belirtilmiş sonrasında daha önce bu kelime üzerine yapılmış temel etimolojik açıklamalar verilmiştir. Bütün bunlardan sonra yazarımız Ümit Özgür

Demirci'nin bu tartışmaya bakış açısı ve önerileri kendisine yer bulmuştur. Bu bölümde aynı zamanda sadece etimolojik tartışmalar değil okuyuş farklılıkları ve bunların sebepleri ve açıklamaları da yer almaktadır. Tüm bu özellikleri itibariyle bu eser sadece bu bölümü için bile her Türkoloji araştırmacısının mutlaka okuması gereken bir niteliğe sahiptir.

13.Dizin ve Sözlük (s. 145-212) başlıklı bölümde ise incelemesi yapılan dört çatiğe ait metnin dizin ve sözlüğü hazırlanmıştır. Gramatikal dizin olarak hazırlanmış olması kelimelerin kökenine dair önemli bilgiler sunmuştur. Alıntılanan kelimeler için hangi dilden alıntı olduğunun verilmesi Uyurca söz varlığının incelenmesi hususunda önemlidir.

14.Tıpkıbasım (s. 215-264) adlı başlıkta şimdiye kadar adı geçen çatiklerin buldukları belgelerin tıpkıbasımını mevcuttur.

Eser, Uyurca çalışmaları için temel teşkil edebilecek nitelikte kullanışlı bir kaynaktır. Uyur Türkçesi ile ilgilenen her Türkoloji araştırmacısının mutlaka okuyup faydalanması gereken bir eserdir.